

İRÖNİNİN ADI: ÖZDEMİR ASAF

Cenk Gündoğdu

- İlk yazısını 1939'da, ilk şiir kitabını *Dünya Kaçtı Gözüme* adıyla 1957'de yayımlayan şair Özdemir Asaf, ilk kitabında *Garip*'in rüzgârını geniş oranda içine alan şiirler kaleme almıştır. Özellikle ikinci kitabı ile yakaladığı dili, üslubu, ritmi neredeyse yazın hayatı boyunca şiirlerinde ve tüm verimlerinde korumuştur.

Şair; ilk gençliğindeki *Garip*'in etki alanının sonrasında şiirimizde gerçekleşen atılım ve büyük değişimlere, özellikle de II. Yeni'nin coşkusu dâhil hiçbir yönelime kapı aralamamıştır. Hatta 60 ve 70'li yıllardaki sosyolojik arayış ve değişimlerle beraber toplumsal meseleleri önde tutan ve merkeze oturtan o şiirler de Özdemir Asaf'ın şiirini, anlayışını değiştirmemiştir. Bu bağlamda Özdemir Asaf'ın kitaplarına bakarak Türk şiirinde ne olduğu ya da şairin döneminde nasıl bir şiirsel hareket yaşandığını anlamak mümkün değildir. Şair her zaman kendi yolunda, çevrede ne olduğuyula neredeyse hiç ilgilenmeyecek kadar kendine kapanarak ve şiirini de kapayarak ilerlemiştir. Neredeyse dışarıdaki hareketlilikten korunmak istercesine kendine kapanmıştır. Kısa, lirik bir dille "ben"i sorgularken karşısına hep bir şey alır. Bu da "sen"dir. Zıtlıklar üzerine kurduğu şiirinde "ben" ve "sen" karşı karşıyadır.

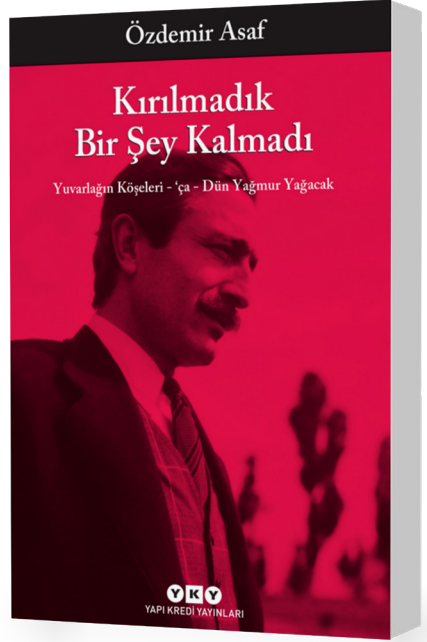
Özdemir Asaf; ortaya konulan bir anlayışın, şiirin, şairin devamı, iz sürücüsü diyebileceğimiz bir yönelimde olmamıştır. Kendinden önce yazılan şiirle dolaylı biçimde, dil ya da estetik yaklaşımda; Salâh Birsel, Metin Eloğlu ile yakınlık kurulabileceğini söyleyebiliriz. Ama bu isimlerle doğrudan bir kan bağı, bir soy kütüğü yakınlığı olduğunu söyleyemeyiz. Sadece şairin şiirsel varlığının temelini sorgulayınca böylesi bir akrabalık kurabileceğimizi düşünüyorum.

Hep söylenen bir tarif Özdemir Asaf için çok uygundur kanısındaım: "Hayatı boyunca bir tek şiir yazdı." Evet, Özdemir Asaf hayatı boyunca akıl, matematik, dil oyunu, ironi üzerine şiirini kurdu ve o

bir şiiri yazdı. Hiçbir sapma, değişim ya da bu anlamda düşüş, yükseliş içinde olmadı. Hep aynı ritimde atan bir nabız gibi sürdürdü şiirlerini. Hakikaten bir kimlik kartı gibidir onun şiiri, görünce “Bu, Özdemir Asaf’ın!...” dersiniz.

Duygu ve düşüncenin çatışmasını göreceğimiz bu şiirde akıl çok önemli bir faktördür. Bu bağlamda modern şiirimizde Anday ile bir ilişki kurulabilir. Ancak bu da onları bir araya getirmeye yetmeyecek bir ölçüdür. Şair kendini daha çok Necatigil’e yakın görür. ‘Ça’da yer alan denemelerinde tek bir şairden açıklıkla bahseder, o da Necatigil’dir. “Bir Kerpiç Düştü Gönlümün Sarayından” adlı denemede şair, Necatigil için sevgisini nasıl belirtiyor: “Bir dilden değişik vurgularla aynı konuyu büyütme çalışırdık. Bir-birimize çağrı olduğumuzda öncü oydu benim için. Çünkü dedim ya yaş farkımız vardı; deneyde de öndeydi. Güneşin doğuşunu batışını benden önce yaşamıştı. Bir istihzayı birbirimizle yarışcasına besliyorduk; böyle konuşmalarımızdan sıradışı anlamlar, biçimler doğuyordu. Bir hüznü de böylesine besliyorduk. Her iki tür konuşmalarımız da yepyeni bili ve duyu açıları sunuyordu bize.”¹ Birbirlerini ısıtırcasına duygu ve bilgi paylaşarak tamamladıklarını belirtir. Kendisini onunla onu da kendisiyle tamamlayabileceğini ifade eden şair, şiirsel yakınlık kurduğu Necatigil’e bağını şöyle açıklar: “Şimdi bakıyorum da şiirde sanki bir iş bölümü yapmışız, yaşam biçimlerimizdeki gibi. Belki de bu yüzden, bir an olsun birbirimize küs-medik, darılmadık.”²

16 yaşında “Özdemir Arun” adıyla ilk çalışmalarını yayımlayan şair, yakın arkadaşları Oktay Akbal’ın önerisiyle imzasını değiştirir. Bu değişimi öykücü Akbal şöyle paylaşır. “*Servetifünûn’un kurucusu Ahmet İhsan ölmüştü. Basımevinde bütün ahbablar bizi beklemekteydiler. Bu arada sarışın bir genç de bize katıldı. O da cenazeye gitmek istiyordu. Bizimle beraber dolaştı durdu. Sonunda çaresiz elimizi kolumuzu sallayarak basımevine dönmek zorunda kaldık. Artık cenazeye de yeti-şemezdik. Yolda o sarışın gençle şiirden, edebiyattan konuşmuştuk. Şiirler yazıyordu, ama yayınlamaktan korktuğunu söylüyordu, tek tük şiirleri bazı magazinlerde çıkmıştı. O günden sonra sarışın delikanlı basımevine gidip gelmeye başladı. Kendisine imza olarak ‘Özdemir Asaf’ adını hepimiz birlikte kararlaştırmıştık. Daha*

¹ Özdemir Asaf, *Kırılmadık Bir Şey Kalmadı*, YKY, 6. Baskı, İstanbul 2014, s. 312.

² *age.*, s. 314

önceki 'Özdemir Özdem', 'Özdemir Yasaman' imzalarını bir yana attı. Derken Cavit Yamaç Adana'ya gitti. Basımevinde yalnızdık. Özdemir Asaf'ın her gün yeni bir şiirini okuyor, ondaki taze şiir kaynağını keşfetmeye çalışıyordum. Dergimizde ilk şiirleri birbiri ardına basılıyordu.”³

Dünya Kaçtı Gözüme (1955), *Sen Sen Sen* (1956), *Bir Kapı Önünde* (1957), *Yuvarlağın Köşeleri* (1961), *Yumuşaklıklar Değil* (1962), *Nasılsın* (1970), *Çiçekleri Yemeyin* (1975), *Yalnızlık Paylaşılmaz* (1978), *Benden Sonra Mutluluk* (1984) şiir kitaplarını yayımlayan aklın yanı sıra tasarrufla şiirini kuran Özdemir Asaf'ı; *Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi*'nde Memet Fuat şu ifadelerle takdim eder: “İnanılmaz sözcük tutumluluğuyla insanı, toplumu irdeleyen, duygu, düşünce yoğunluğunun şiirini arayan, taşlamaya, ince alaya ağırlık veren, tam anlamıyla özgün bir şairdi.”⁴

Tüm bu kitaplarına baktığımızda Özdemir Asaf şiiri, doğayı dışlamadan dünya karşısındaki insana ve ilişkilerine, durumlar hâller karşısında yorumlar önerir. Sorular sordurur, cevaplar arar. Şükran Kurdakul, *Çağdaş Türk Edebiyatı* adlı çalışmasında şair için şu ifadeleri kullanılır:

Yaşıtları değişik deneylerde kendini ararken o, gücünü dünya ve insan karşısındaki tavrını göz önünden ayırmayan, şiirinin ancak bunlarla oluşacağını bilen bir rahatlık içindedir. Nedir ki dize kurmada aynı aralığa kavuştuğunu söyleyebileceğimiz bir evre değildir bu. Sanki yontuyu kafasında ince ayrıntılarına kadar tasarlayan bir sanatçının elleriyle ihtilafa düşmesinden doğan sıkıntılı durumuna benzer durumu. İşçiliğe değgin sorunlarla düşse kalka 1952'lere varınca kendinden önceki şiir tekniklerine kafa tutmaktan vazgeçer. Bu onun içeriğe teslim olması, böylece giderek biçimini bulma aşamasıdır: “Benim söylemek için çırpındığım gecelerde/ Siz yoktunuz” dizelerinde bu oluşum evresinin sıkıntılarını mı yansıtır bilinmez ama kaynağını uzun şiir serüveninden alan şairce kaygılardan artık kurtulmak istediği bellidir. Tadın sesin, hele her şeye yeniden biçim verecek olan sözcüklerin kendisinden olduğunun bilincindedir artık: Kelimeler dilimin ucundadır/Kalamaz.” Bu aşamadan sonra Özdemir Asaf şiirini oluşturan öğeler -doğaya, insanlara ve eşya-ya bakış başlamıştır. Duyarlığı düşünmekle bulacağı sancısı, çoğun Özdemir Asaf'ı aradığı şiire götürmüştür. Yoğun düşün ve duyarlıkları, çarpıcı sözcükler seçtiğini sezdirmeden küçük mısralar halinde işlediği kısa şiirlerle...⁵

Şair de bu tespiti doğrularak çalışmayı hazırlayan Şükran Kurdakul'a “Çarpıcı sözcükler aradığım doğrudur ama çarpıcı düşün örgüsü içinde.” der.

Her şeyi yapan “ben” ile karşısına aldığı “sen” içindedir tüm şiirleri ve mutlak bir zıtlıkla ilerler şiir. Düşünün ki kitabının adı bile *Yuvarlağın Köşeleri*. Köşe ve yuvarlaklık. Özellikle şiirlerinde hayattan, okumadan ziyade duygusal durum akılla işleyerek gelişir. Anlatan genelde birinci tekil yani ben, şiire egemen olan zaman ise geniş zamandır. Bir diğer dikkat çekici özellik hem şiirlerinde

³ Oktay Akbal, *Şair Dostlarım*, Yılmaz Yayınları, 1990, s. 76.

⁴ Memet Fuat, *Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi*, Adam Yayınları, 2. C. s. 575.

⁵ Şükran Kurdakul, *Çağdaş Türk Edebiyatı*, Bilgi Yayınevi, 3. C. s. 288.

hem öykü ve denemelerinde “yor” kipini kullanma biçimi. Sanırım ses ve ritim için sürdürdüğü bu seçim bir süre sonra onda vazgeçilmez bir özelliğe dönüşmüş: anlıyor yerine anlıyor, anlamıyor yerine anlamıyor, diyorlar yerine deyorlar, yapamıyor yerine yapamıyor...

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi eleştirel aklın ürünü olan şiirlerinde, dil oyunları, ironi ön plandadır. Duygudan ziyade aklın önde olduğu ve duygunun kontrol edildiği çelişiklere de yaslanan bir şiirdir bu.

Okurda bir duygu durumu yaratmasına ve bir duygu içermesine karşın temelde, merkezde şairanelik ya da duygusallık yoktur. Akılla kontrol edilmiş, yerli yerine oturtulmuş ve bir zekâ ürünü olan şiirlerdir söz konusu olanlar. Asaf’ın şiirlerine bakarak şöyle de diyebiliriz: Duygusal içerik, akılla kontrol edilmiş ve tasarlanmıştır.

Murat Belge şairin şiirindeki duygusallık ve matematik ilişkisini hatta duygudan matematiğe geçişini şöyle açıklar: *Özdemir Asaf rasyonalist zihin yapısıyla aşk şiiri yazarken dahi, duygusallıklara girmek istemediği anlaşılıyor. Onun için Özdemir Asaf karşı kutba gidiyor, matematik ve geometriye. Aşk aşkın verdiği tamamlanma duygusunu dile getirmek üzere matematiğin duygudan tam arınmış terminolojisinden terimler alıyor ve bunlarla aşkı anlatıyor.*⁶

İki dünya savaşı arasında doğan şair, kendi dilini oluşturduğu dönemde şiirimizde II. Yeni, öyküde 50 Kuşağı egemendi ve yazınımız *varoluşçu* akım etkisinde ürünler ortaya koyuyordu. Şairin dilindeki ironi, sözcük oyunları, ifade biçimi ile geleneksel ölçütlerin ve alışkanlıkların yer almadığı düşünülürse bu şiirler bizi ister istemez absürt metinlerle ilişki kurmaya götürdü. Şairin iyi derecede Fransızca bilmesi, Galatasaray Lisesinde eğitim görmesi ve aynı dönemde dünyadaki birtakım anlayış ve eğilimlerin bu doğrultuda olması bir de bu gözle metinlere bakmaya sevk etti bizi. Çünkü şairin hayatı, Cumhuriyet’in ilanından sadece birkaç ay önce başlar ve öncesinde yıkılan imparatorluğun son günleri ile bir dünya savaşı yaşanmıştır. Peşinden II. Dünya Savaşı ile Nazilerin kıyımı tüm dünyayı etkilemiştir. Bu süreçte yaşananlar hayal kırıklığı, insana olan inancın bitmesi, umutların tükenmesi, hayatın geleneksel anlamının ortadan kalkması, toplumsal ve bireysel psikolojik yıkım... Her şeyin büyük bir karmaşaya dönüşmesi. Otoriter rejimler, baskı, zorbalık ve barbarlık karşısında insanın zavallılığı... Çaresizliği... Etkisizliği... Tüm bunlar karşısında insan, hayatı ve olan biteni mantıkla açıklayamayacak olunca saçmalık devreye girdi. Anlamsızlık anlam kazandı. Bu duyarlılıkla ortaya konulan sanatsal eserlerinde; anlamsızlık, dilsel oyunlar, ironi, kalıpların yıkılması, geleneksel ifade ve söylemlerin ortadan kalkması söz konusu oldu. Dil artık bir iletişim, ifade, bir şey anlatma, bir şey söyleme değil de bir anlamda atık, safra idi. Dil, söylemek için söylenen, konuşmak için konuşulan, gerçekliğin binlerce defa yıkıma uğratıldığı tahribatın kendisi yani boşluk dolduran bir nevi dolgu malzemesine dönüşmüştü. Hayatın yarattığı tahribat karşısında;

⁶ Murat Belge, *Şairaneden Şiirsele*, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2022, s. 368.

dil odaklı, sözcük oyunları ve ironi ile öğrenilen, gelinen hemen her şeyin yıkıma uğratıldığı yeni metinler dolaşıma girdi. Verili öğretilerle ve geleneksel bellekle incelense, okunsa hiçbir değeri olmayacak bu metinler; yaşayan faciaya, acıya ve yıkıma karşı anlamsızlığı yeni bir anlamla yeni bir dil olarak öneriyordu. Çünkü yaşananlara bakıldığında insanın ve hayatın hiçbir anlamı kalmamıştı. Her şey akıldışı idi. O koşullarda sanatsal verimler de akıldışılıkla yeni bir anlayışı ortaya koydu: absürt. İşte çok aşırı bir yorumla Özdemir Asaf'ın şiir dışındaki tüm metinlerinde de benzer bir dili görünce bu bağlamda yeniden bakmak gerektiğini düşündüm.

Hep belirttiğimiz ironi, taşlama, tersinden bakma şairin şiirleri kadar öykülerinde de temel özelliktir. Şairin ölümünden sonra eşi ve oğlu “kalanlardan” kitaplar hazırlar. Bunlardan biri de Asaf'ın öyküleridir. 1987'de okura sunulan *Dün Yağmur Yağacak* adlı öykü kitabında neredeyse her öyküde yine şair Özdemir Asaf'ın o belirginleşen özel dilini, üslubunu, yaklaşımını görürüz. Burada da dilsel oyunlar, ironi ile hep bir akıl ve düşünce öndedir tıpkı şiirlerinde olduğu gibi.

“Masasında Bulduğumuz” adlı öyküde şair, yazdıklarının sadece doğrudan edebiyat okuruyla değil genel kitleyle buluşmasını istediğini söyler. Farklı bölümlerde oluşan öyküde ya da öykücüklerde alışılmışın dışında bir bakış, sonuç ve bütünlüğe ya da bütünsüzlüğe rastlarız. Aslında yazar, yaptığı oyunları politik bir duyarlık ve tavırla ele alsaydı evet bunlar absürt metinler diyebilirdik. Ancak absürt unsurların olduğu metinler demek daha doğru olacaktır. Başlıksız yer alan bu öykülerden birinde hayata karşı öğüt, ders, klasik kalıp ya da anlatıların aksine tersinden ifade edilmiştir: *Okul sizi birinci sınıfta başlatır. Hayat son sınıftan alır. Sırasıyla bir sürü: Terzi, tüccar terzi; Birinci sınıf tüccar terzi C, Birinci sınıf tüccar terzi B, Birinci sınıf tüccar terzi A. Berberiniz üçüncü sınıfsa bekleyeni birinci sınıf olsun. Doktorunuz mütehasstır ama birinci sınıf mütehasstırlardan şaşmayınız. Cenazenizin iyi muamele görmesini isterseniz iyi para biriktiriniz. Yaşarken o size çok lazım olan paradan biriktiriniz. Ölünce daha çok lazımdır.*⁷

Yer yer deneyime, açıklamaya, gözlem gücüne dayalı bu öykülerde gerçek; neredeyse daima tersinden, çelişkilerle ilişkilendirilecek biçimde ve okuru gülmsetecek bir hâlde yer alır. Bazen de biz bir öyküyü okurken şair, bize bir gözlüğün üstünden bıyık altından gülercesine baktığını düşündürtüyor: *Çocuktum yat derlerdi, uyumamak için çırpınıp dururdum. Şimdi uyandım, uyanmak için çırpınıyorum. Artık çocuk değilim demek. Çünkü artık bana uyuma diyen birisi yok. Kendime uyuma diyen ben varım. Ben. Bizden başladım. Bana geldim. Şimdilik merhaba ölüm.*⁸

⁷ Asaf, *age.*, s. 427.

⁸ *age.*, s. 429.

Şair, akılla kurduğu ve sürdürdüğü şiirlerinden ayıramayacağımız üslupta ve ironik izlekte isimsiz öykülerinden birinde şöyle der: *Benim içtiğim sigara 6 cm 7 milimdir. Sağ gözüm milimetreleri seçmemeye başladı. Sol gözüme yardım olsun diye yazıp bırakayım dedim. Asıl milimetreler bana şimdi lazım. Cigaranın 6 santimden fazla o 7 milimini seviyorum. Çünkü benden uzaklaşan o.*⁹ Yine matematikle kurulu soru sorduran, düşündürülen yer yer gülümseten öykülerinden “Köprüler”de şair sözcük oyunları ile ilerleye ilerleye sürdürürken şöyle demiştir: *Geçemeyeceğin köprüyü yapma, yapamayacağın köprüyü geçme. Köprüyü gidemeyeceksen gidemeyeceni köprüleme. Sulayamayacağın çiçekleri sevme. Sevemeyeceğin sulamaları çiçekleyemezsin. Neden gübre kullanılır toprak zayıf olunca/ neden küfür kullanılır adam zayıf olunca/ Ne kullanılır adam şişman olunca... Ahmet Haşim’e bir gönderme yaparak ve tersinleme ile bitirir öyküyü: İnsan kamış olur mu efendim. İnsan odun olur da neden kamış olmasın.*¹⁰

Yine devam eden öykülerde dikkat çeken söz oyunlarından birine bakarsak: *Gözleriniz, gözlerime bakan gözleriniz olsun, gözlerim gözlerinize bakan gözlerimdir.*¹¹ Şiirleriyle aynılık taşıyan bu metinler ise o bildik kalıplar, klasik formlardan uzaktır. Kendine ait söylem, üslup, söz oyunları şüphesiz her yerde ve tüm zemindedir. Ayrıca pek çok öykünün girişinde, sonunda ya da içinde bir alıntı olarak da şiirlerinden bir bölüme ya da şiirlerine bir göndermeye rastlarız. Kendi metinleri arasında selamlaşma da diyebiliriz bu duruma. Belki de bu kendi metinlerine gönderme ve onlarla yer yer dalga geçme yer yer alıntılar ya da tersinden yaklaşımlar da oyun içinden oyunun bir parçası olarak da okunabilir.

Şair, öykülerindeki ya da diğer metinlerdeki bazı ifadeleri, söz oyunlarını, tersinlemeleri sanki bir tekerleme gibi tasarlamıştır. Ya da tekerleme okur gibi okuyabiliriz: *Deniz kıyısında adamlar vardı ama görmüyordum./Masasın üstü doluydu. Düşeceklerin sesi bekledim düşmedi./Uyanmayacak zamanlarda uyuyor, uyunacak zamanlarda uyuyamıyorum./Eğer ben kalemimi bulsaydım ya da bulamayıp başka kalemlere yönelseydim, kazancım kaybedilen bir kalemi bulmakla bulamamak arasındaki arkin dar açılırları içinde uyuşup kalacaktı. Ben ise kendimi seçtim: Ben aramayı arayacaktım./Ben en düşünceli zamanlarımı evimin dışında yaşadım. Akıllı kalmış olmam bu yüzdendir.*¹² “Yaşamak Korkusu” adlı öyküsünde “... şimdi sokağa çıkmalı. Hatta bir ağaca çıkmalı. Yürümeli yürümeli. Yoruluncaya kadar.”¹³ diyen şair bize gerek başlık gerek bu ifadeleriyle hayatının son döneminde kaleme aldığını düşündürerek çocukluğun o büyük ve büyüleyici ülkesini işaret eder imge ve sembollerle dolu göndermelerle: *Eski resimler, eski mektuplar, okuldan kalan ufak tefek teller, camlar, mikalar irileşti.*

⁹ *age.*, s. 430.

¹⁰ *age.*, s. 434.

¹¹ *age.*, s. 437.

¹² *age.*, s. 455.

¹³ *age.*, s. 456.

Yığınlaşıp önüme çıktılar. Pullar, eski paralar tona ulaştı, o küçük kutucuklar sandıklara döndü. Bugün Pazartesi diye düşünmeye korkuyorum...¹⁴ Biz de okudukça onun hatıralarının güzelliğine sığıyoruz.

Şairin hayatının izini kapalı ya da açık biçimde taşıyan yer yer otobiyografik de diyebileceğimiz unsurları taşıyan metinlerde; kurgusallıktan ziyade deneme havası, şiirsel tat daha yoğundur. Mesela “İşsizlik Heykeli” adlı öyküsünde bir düşünceyi açıklarken yer yer kendi hayatından bahsediyor gibidir: *Sanatı meslek haline getirmemek fikri, mesleği sanata yakınca bir yerden aramak düşüncesi beni artık kendi nazarımda da işsiz kılmıştı... Ben hedefi üzerinde önceki çeşitli tavsiye, telkin, arzulara göre delip geçecek bir yer ararken mesafe ve zaman bitti. Siyasal Bilgilerin kabuğundan sıyrılıp hukuka saplandım zannederken, üç yıl sonra kendimi iktisat kısmında buldum. Sonraki yıllar benden başka kimseyi ilgilendirmez.*¹⁵ İşsizliğin çeşitli hâllerini göreceğimiz bu öykü, genele de açılmakla birlikte şairin hayatını; yaşam mücadelesini akla getirir.

Aklı hep yanında taşıyan Asaf; kitabının son bölümünde diyalog ağırlıklı öykülerde tiyatro için yazıldığını düşündüren sahne, ışık, müzik bilgisi ile yönetmene direktif olarak anlayabileceğimiz işaretlere yer vermiş. Yukarıda bahsettiğimiz bağlamda absürt unsurları içerdiğini düşündüren metinlerden biri de “Merdiven” başlıklı öyküdür. Öykü şöyle başlar:

Bu merdiven ne için?

-Başka bir merdivene götürmek için.

-O merdiven nerede?

-Bu merdivenin bittiği yerde.

-O merdiven nereye götürür?

-Bu merdivenin götürmediği yere.

-Bu merdiven nereye götürmez?

*İki genç konuşurlar. Biri gelir, yaşlı (yerden çıkar, merdivenin dibinden). O, çıkmıştır, vardığı yer merdivenin dibi, biri daha çıkar, konuşurlar. 2. Tur bu sefer tersten. (...)*¹⁶

Yine absürt unsurlar taşıyan *Hiç Kimse* adlı öykünün son ve bağımsız bölümü şöyle biter:

-Nereye?

-En iyi yere.

-En iyi yer neresi?

¹⁴ *age.*, s. 457.

¹⁵ *age.*, s. 457.

¹⁶ *age.*, s. 503.

-Oraya en yakın yer.

-Neye ara değil?

-Ora olamaz da onun için.

-Niçin ora en iyi yer olamaz?

-Ora yalnız oradır. En iyi yer başka bir şeydir. Ve başka bir şey başka bir şeydir. En iyi yer oraya en yakın yerdir, ora değil. Ora, oradır ilkin. Ne sadece oradır ne de değil.

-Bunu herkes bilse mi?

-Bilse

-Sanmıyorum.¹⁷

İşte absürt diyebileceğimiz anlamsız, boşluk dolduran diyaloglardır bunlar. Şimdi de durumun kendisinin absürt olduğu “Bedava Uykusuzluklar” adlı öykünün girişine bakalım isterim:

Altmış bin doları tam verirken aklım başıma geldi. Bir duraklamışım. Niçin veriyorum diye sordum kendime. Cevap bulamadım. Sahi neye veriyordum hiç sebep yokken bu kadar parayı. Ortada bir caka bir gösteriş meselesi de yoktu.

Ben kuzu gibi. Daha adını bile sormadığı yaşlıca bir kadındı. Eski krallardan eski karısıymış. Bir ara bunu söylediğini hatırlıyorum.

Motorsuz bir otomobilin içindeydi. Sol ön tekerleğin dış yanı arkasında duran bir atkestanesine vurdum. Kestane sekti otomobilin altına vurdu. Daha doğrusu altında bir yere. Otomobil ilerlemeye başladı.

Şoför bir İngiliz gibi duruyor ama bir İtalyan gibi uğraşarak otomobili durdurmaya çabalıyordu...”¹⁸

Hastalığı taşıdığı ve ölümü düşünen, düşündüren o günlerde şair defterine şöyle yazar: “Ölüm bir günü dolduracak kadar büyük değildir. Yaşamaya bakmalı.

“Her filmde seyirciler arasında bir çocuk bulundurma.” diye başlayan izlediği filmleri, okuduğu romanları anneannesine anlatan bir çocuğun kısa metni diğer öykülerden ayrı bir yerde duruyor. “Boğayı Tutan Çocuğun Ole’si” adlı bu öyküden aklımdan hiç çıkmayan bir finale sahip. Kötülük, karanlık karşısında masumiyete taraftar şair, anılan öyküyü şöyle bitirir: *Aslan duruyor. Dönüp giseler ya yollarına. Hayır. Çünkü korkacaklar. Birisi tüfeğini çekip aslanı vuruyor ve aslan devriliyor. İşte tam o sırada bir kız çocuğunun ‘Pis adamlar’ diye heyecanla bağırın sesi sinemayı dolduruyor. Ben ile anneannem çocuğun tarafını tutuyoruz. Evet bu barbarlar çağında, karanlık adamların dünyasında biz de çocuğun tarafını tutuyoruz, ‘pis adamlar’ diyerek.*

¹⁷ *age.*, s. 505.

¹⁸ *age.*, s. 508.

Oynanacak bir oyunun öncesinin anlatıldığı hatta daha çok salonun içine yerleşen yerleşecek olan izleyici profillerinin özelliklerinden bahsedildiği “Bir Oyun Oynanacaktı” adını taşıyan öyküde; izleyicilerin yerlerine gelmeleri, yerleşmeleri, ön koltuklara oturan eleştirmenlerin hâlleri, orta sıradakilerin özellikleri ve arkadakilerin arkada olmalarından bahsedilir. Sonra bir *Garip* şiiri gibi birden iş oynanacak oyuna gelir sürpriz bir biçimde ve okurda gülümseten bir iz bırakarak şöyle bitirilir şair: *Oynanacak oyunu anlatmayacağım.* Evet, aklın başrolde olduğu bir metindir bu da.

Toplumsal konular, gerçeklik taşıyan özellikle güncel meseleler ne şiirinin ne de öyküsünün konuğu olmuştur. “Son Kelime” adlı kısa öykü sanki bugün yaşadığımız yalan yüzüylüne bir gönderme, bir işaret gibi duruyor. Beri yandan tarafını yukardaki kız çocuğunun bağırduğu “o pis adamlara” bağırarak burada da bize işaret ediyor şair: *En son sakladığınız kelimeleri söyleyin deye topladılar bizi. Aşk deyeni astılar. Fazilet deyeni de sağduyu deyeni de. Sevginin her türlüünü söyleyenlerin hepsini astılar. Cesaret deyeni de... İyilik deyeni de... Özgürlük deyeni de astılar. İnsan gücü deyeni de.. Ben deyeni de sen deyeni de sen deyeni de biz deyeni de astılar. Beni çağırdılar: En sona sakladığım kelime yalandır, dedim. Durdular, düşündüler. Beni bıraktılar. Onlar beni bırakınca ben: Bunu biliyordunuz da neden onlara öğretmediğiniz deye sordum: Boyun büküp bana baktılar. Onlar asıldılar dedim. Sizi asmayacağım. Çünkü artık onlar zavallı oldu. Doğruyu bilmeden öğrenmeden gittiler. Siz bilip öğrendiniz ve kaldınız. Kalmak benim hakkım. Beraber kalamayız dedim. Kendimi asmak onlara haksızlık etmek olacaktı. Hepsini kestim.*¹⁹

‘Ça adı altında yayımlanan denemeleri, tıpkı öyküleri gibi şairin defterine yazdığı notlarından seçilerek ölümünden sonra okurla buluşmuştur. Şairin eşi Yıldız Arun’un emeğiyle oluşan kitaptaki metinlerde; Asaf’ın alışlagelmiş deneme formunun dışında kendi yazma serüvenini paylaştığını ve daha çok kendine sorduğu sorulara cevap verdiğini ya da bir cevap aradığını görürüz. Sanki karşısında söyleşi yapan, onunla konuşan biri var gibi akıcı, heyecanlı ve bir o kadar kuşatıcı cevaplarla, açıklamalarla yer yer detaylı tariflerle sürdürür bu denemeleri hatta konuşmaları. Kendi şiirlerinden bir alıntı yaparak: *“Bütün dünyayı/kucaklamak istedim;/Kollarım yetişmedi.* başladığı kitaptaki ilk denemede şair; sanattaki amacını, hedefini ve kişiliğine dair düşünceleri samimiyetle paylaşır. Evet, buradaki kilit sözcük samimiyet. Hayatını, çalışmaları ile hedeflerini, neye varmak, nasıl anlatmak, neden yapmak istediğini samimiyetle paylaşır.

Bu samimi söyleşide, başlığı olmayan ilk denemede şair; dünyaya gündelik telaşların, bildik kaygıların dışından baktığını ve aslında burada değil kendi içinde yaşadığını bize duyumsatır: *Kıskanç, bencil değilim... Doğumlar, düğünler, aşklar, seviler, şölenler sizden olsun, dile getirmek benden, şiiri şarkısı benden. Sizleri karşıma almak bana bir güç daha katıyor. Yalnızlığımı görüp anlama gücü.*

¹⁹ *age.*, s. 537.

Öyleyle acıları, ayrılıkları, yalnızlıkları ve özlemlerinizi de ben duyurum, ben anlarım. Onların da çırağı sizden ustalığı benden.²⁰ İşte burada da görüleceği gibi dünyanın yükünü sırtlamış ve yeryüzünün acısını, yalnızlığını, kahrını, özlemine kendine kahr, yük, acı bellemiş bir şairin duyarlığını açıkça ifadesine tanık oluyoruz. Peşinden her şiirini, her yazısını, bir ölüm anı gibi gördüğünü dile getiren Asaf; yine ve yeniden kendine sorular sorup cevaplar verir: *Ben hep böyle yazmaya çalıştım ne yazdımsa. En çok hangi kitabınızı, hangi şiirinizi seversiniz, diye sormuyorlar mı? En çok hangi asılışımı sevdiğimi söyleyemem ki... Açıkçası: Bütün asılışlarımı, ölümlerimi seviyorum gelir içimden.*²¹ Evet her şiirini, her denemesini, öyküsünü bir ölüm anına benzetir ve her veriminde bir daha öldüğünü farklı yazılarında tekrar tekrar paylaşır.

“Sen” ve “ben” arasındaki dengeleşmede merkezinde “ben”in yani kendisinin yer aldığı denemeleri bana bu alanda ilk kez bir çalışma hazırlayan ve 1580’lerde yazdıklarıyla dünya edebiyatında denemeyi ilk kez ortaya koyan Montaigne’in şu satırlarını hatırlattı: *Bu iyi bir niyetin kitabıdır, okuyucu. Ben burada ailemden ve özel dostlarımdan başka kimseye hizmet etmek istemediğimi baştan söyleyeyim. Ne sana hizmet etmeyi düşündüm, ne de ün kazanmayı. Benim gücüm böyle bir amaca yetecek kadar değil. Ben bunu yakınlarıma ve dostlarıma yakınlık, kolaylık olsun diye yazdım. Beni yitirdikleri zaman, burada benim yaşamımdan ve kimi özelliklerimden kimi özellikler bulabilirsiniz. Eğer kendimi insanlara beğendirmeye çalışsaydım, daha iyi süslenir ve kendimi daha bir incelikle tanıttırdım. Beni burada yapay ve süslü halimle değil, sade ve sıradan halimle görsünler. Çünkü beni anlatan yine benim...*²²

Dediğimiz gibi “sen” ve “ben” çatışmasında merkeze kendini koyarak ilerleyen denemelerde de kelimeler, tekrarlar, ses ve sözcük oyunları tıpkı şiirlerinde ve öykülerinde olduğu gibidir: *Sana seni anlatmak için daha doğru bir deyimle: Sana ulaşmak için yaşam deneylerinin tüm açılarından tanınmış, yaşanmış olması gerekir. Deneyler, deneylerim, deneyleriniz. Deneylerime benim deneylerimin bir katkıda bulunabilmesi için senin deneylerinin benim deneylerime bir vurgulaması gerekir... Önce sana seni anlatıyorum, kendimi anlatma içinde. Öncelikle sen anlatılmış olmakta çıkıp kendince kendine anlatılmış oluyorsun.* Görüleceği gibi neredeyse bir tekerleme gibi söylemesi hüner isteyen ve birbirini çağırın ses benzeşimi de olan kelimelerle akıl odaklı bir yapı kurarak ilerliyor şair. Akıl direksiyonda olduğu gücünü sestene alan ve âdeta bir tekerlek gibi döne döne ilerleyen bu yapı şiirinde ne ise denemelerinde de öyledir. Denemelerin tamamına bakınca aklının çalışma hâlinin tüm verimlerine aynı biçimde yansıdığı rahatlıkla söyleyebiliyoruz.

Yine şairin şiirlerinde sözcük oyunları kadar çokça rastladığımız ve neredeyse temel bir özellik olan denemelerde de karşımıza çıkıyor: Zıtlıklar. Evet,

²⁰ *age.*, s. 247.

²¹ *age.*, s. 248.

²² Montaigne, *Denemeler: Seçmeler*, Çev.: Hüsen Portakal, Cem Yayınları, 2018, s. 13.

karşıtların bir arada sunulması. Şair, zihninin karşıtlıklarla ilerlediğini, aklının bu karşıtlıklarla çalıştığını bize gösteriyor. Yani sıra, aforistik yaklaşımlar şiirlerinde olduğu gibi denemelerinde de yoğun olarak yer alıyor: *Bedenim dinlendiği zaman kafam en tehlikeli düşüncelerle yorgun. Bedenim en tehlikeli işlerle uğraşırken zihnim dinleniyor. (...) Ben kendime her zaman bir zorluk çıkarmanın yolunu bulma ustası olmuşumdur.* Kaldı ki şair bizim bu ifademizi ilerleyen sayfalarda şu sözleri ile doğruluyor: *Şiirlerimin, öykülerimin, aforizmalarımın, günlük notlarımın ayrı ayrı defterleri olmadı. Kiminin altına tarih koymuşum, saat bile koyduklarım var.* Buradan da anlıyoruz ki verimlerinden sınırları, yazdığı deftere ya da ardında bıraktığı sayfalara kaydederken de kaldırmış şair.

Bazen bu denemelerde günlüğünden bir parça bazen bir rüyasını bazen söylemek istediği ama eksik bıraktıklarını, bazen de yaralanmalarını, umutsuzluklarını bazen gece uykusuzluklarında aldığı notları yani hayatının farklı dönemlerinin bir iz düşümünü görmek mümkün. Çocukluğu, hatıraları, Ankara'da geçen yılları ile Hacıbayram'da doğduğu eve dair olup bitenler bize dönüp dolaşip Amado'nun şu sözünü hatırlatıyor: *İnsanın anayurdu çocukluğudur.* Ve o çocukluk günlerini anınca şair şöyle der denemelerin birinde: *Babama şükür beni Cumhuriyet'le yaşıt yapmış.* Geçmişin güzel günlerinin geniş yer tuttuğu denemelerde; babanın çalışkanlığı, annenin fedakârlığı, çocukluğun unutulmaz günleri, teyzeler, anneanneler, gündelik hayatın içindeki çeşitli durumlar... Hepsine yer var. Özellikle tanıklıklar, hatıralar, o gün olandan akılda kalanlar, şairin kendine ya da başkalarının şaire bakışı bu denemelerde sık sık karşımıza çıkıyor. Mesela bir yerde sanki kendine yöneltilen eleştirilere cevap verir gibi birden metnin içinde şöyle diyor: *Özdemir Asaf hiç anlamamış, daha doğrusu tersten anlamış.* Hemen her şeye tersiyle bakan şair devamında ise üslubu ile bizi şaşırtmıyor: *Yaşamaktan kimse korkmaz ama ölümden çok kişi korkar. Mutluluktan kimse çekinmez ama mutsuzluktan çekinenlerin çoğunluğu mutluluğu bulunmaz duruma getirmiştir.* Şiirlerin hatta kitap adında da yer alan yalnız vurgusu yalnızlık hâli ve yalnızlık çağrışımı karşımıza burada pek çok metnin içinde arasında doğrudan ya da dolaylı olarak çıkıyor: *Şimdi yalnız kalmanın sadece istenmesi mümkün.*

Soru soran ve cevap arayan bir yandan da okura soru sorduran şair; sevmenin tüm hâllerini özellikle de sorunlu durumlarını, sanat ve sanatçıların sevgiye yönelmesini, sevgiyi tersiyle ele aldığı ve sevmeye ihtiyacı, sevmeye arzusunu dile getirdiği denemeleri ile bize yaşamı savunduğunu o kendine has, özgün bir bakış açısı ile iştaret ediyor.

Denemelerde dikkatimi çeken bazı söz oyunlarını paylaşmak isterim: *Ben bugüne kadar hiç düşünmemiştim kendim öldükten sonra ne yapacağımı kendi kendime.*

Yer yer edebiyat ortamında olan biten şeylere ya da toplumsal olaylara doğrudan değilse de dolaylı ve genel bir yaklaşımla tepki gösterir. Hatta dönüp okudukça bazı satırların altını çizip bugün olandan hiç de farkı yokmuş dedirten

durum ve olayları gözlemlerim: *Kötüler kolay kolay iteceğe, ortalıktan çekileceğe düzeleceğe benzemiyor. İyiler ortalığa çıkmamalarına karşılık, onlar da tükeneceğe, yok olacağa benzemiyorlar. Aa bu ortalığa çıkmayan taraf yüzünden en yüksek sanattan en aşığı politikaya kadar her alanda bir dengesizlik, bir başıboşluk var. Bunu ne yapacağız?*²³ Çok net bir olay, bir durum ya da kişilerden bahsetmeden kötülere sesleniyor şair ama kötülük kavramını ele alan bir yaklaşımdan ziyade üstü kapalı bir biçimde sanki okuyanın anlayacağı, o kötülerin kötülüğüne sesleniyor: *Kötüler, çoğunluk gibisiniz ama çoğunluk değilsiniz. Ergeç sizi ezeceğim. Sizi susturacağım. Sizi geriletecek, yerlerinize ittireceğim.*²⁴ Açıkçası bu seslenmenin edebiyattaki kötülük ve toplumsal ilişkiler üzerine olduğunu şair bize açık etmese de hissediyoruz: *Herkesi ayrı ayrı kendimi tanıtmaya çabalamaktan yorgun düşmüşüm. Adamsam adamım. Sizin yüzünüzden, her gün yeniden insanlığımı çalışmaya kazanmaktan yaratma yapamaz bir duruma düşmüşüm... Yarın için ümit beslemekle yetinmekten artık bıkkınlık geldi. Yetinmiyorum. Koskoca bugünden utanıyorum. Onun benden utanması gerekirken.*²⁵

Düşüncenin gelişimi doğrultusunda ya da bir konunun üstüne üstüne giden klasik deneme diyebileceğimiz metinler değil 'Ça'da yer alanlar. Son derece şaire özel notlar, günlükler ve sınırları kalkmış verimlerden oluşun kitap; baştan aşığı şairin gözlemlendiğimiz oyun, zıtlık, tersinleme, ironi, aforistik yaklaşımlar gibi çok temel diyebileceğimiz özelliklerini içeriyor. Bu bağlamda şairin tüm yapıtlarına bakınca metinlerinden türsel bir hat, sınır yok diyebiliriz. Metinlerinde şiirinden ayrı bir tutum, tavır ve üslup yok.

Şairin hayata bakışı, yaşama biçimi ve hatıraları ile özellikle son günlerini içine alan bu metinler Asaf'ı ve şiirini dört bir yandan anlamak ve derinlikli olarak kavramak için kuşatıcı birer belge. Verili ortamı taklitle yorumlayanlar yani kazanılmış bir dili, bir üslubu taklalarla yeni deneme ve yorumlarla sürdürmeyi seçenlerden değildir Özdemir Asaf, o kendine ait bir dünya ve üslup yaratan şairlerdendir.

100. yaşın kutlu olsun ironinin güzel şairi, Cumhuriyet'in ilk günleri!

²³ *age.*, s. 406.

²⁴ *age.*, s. 407.

²⁵ *age.*, s. 408.